

Zuzanna Kaja Fliszkiewicz

- ▶ Uniwersytet w Białymstoku
(University of Białystok, Poland)
- ▶ e-mail: z.fliszkiewicz@uwb.edu.pl
- ▶ ORCID: 0000-0003-0184-8591

DOI: 10.15290/mhi.2025.24.02.35

ZASTOSOWANIE PAREMII *FACULTAS PROBATIONUM NON EST ANGUSTANDA* W POLSKIEJ PROCEDURZE KARNEJ**Abstrakt**

Prawo rzymskie stanowi fundament europejskiej kultury prawnej, a jego zasady – utrwalone w paremiach i maksymach – zachowują aktualność także w polskim porządku prawnym. Niniejszy artykuł podejmuje próbę analizy współczesnego znaczenia i zastosowania paremii *facultas probationum non est angustanda* („możliwość przeprowadzania dowodów nie może być ograniczona”) w kontekście polskiej procedury karnej. Celem badania jest określenie, czy i w jakim zakresie sentencja ta znajduje odzwierciedlenie w orzecznictwie sądów karnych, a także w jakiej mierze jej sens został ograniczony przez obowiązujące regulacje procesowe.

Przyjęta hipoteza badawcza zakłada, iż znaczenie maksymy zostało współcześnie zawężone, a praktyka orzecznicza odchodzi od jej klasycznego, romanistycznego rozumienia. Dla weryfikacji tej tezy zastosowano metody historycznoprawną i dogmatycznoprawną, pozwalające na analizę zarówno źródeł prawa rzymskiego, jak i współczesnego orzecznictwa. Uzupełniając wykorzystano metody funkcjonalną i celowościową, umożliwiające zbadanie, w jaki sposób zasada swobody dowodowej realizowana jest w praktyce procesowej.

Analiza wskazuje, że choć paremia *facultas probationum non est angustanda* nie występuje *expressis verbis* w aktach normatywnych, to jej sens znajduje wyraźne odbicie w zasadach polskiego postępowania karnego, zwłaszcza

w odniesieniu do inicjatywy dowodowej stron oraz braku zamkniętego katalogu środków dowodowych. Jednocześnie liczne ograniczenia ustawowe – w tym zakazy dowodowe oraz przesłanki oddalenia wniosków dowodowych ujęte w art. 170 k.p.k. – prowadzą do praktycznego zawężenia idei płynącej z treści sentencji. W szczególności analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych potwierdza, że swoboda dowodowa stron bywa ograniczana ze względów pragmatycznych, co osłabia pełne urzeczywistnienie idei wyrażonej przez rzymską paremię.

Artykuł ukazuje zatem, że choć tradycja romanistyczna wciąż silnie oddziałuje na współczesne prawo karne, to jej uniwersalne zasady ulegają reinterpretacji i adaptacji do potrzeb współczesnego procesu. Refleksja nad znaczeniem *facultas probationum non est angustanda* pozwala dostrzec napięcie między ideałem prawdy materialnej a pragmatyką proceduralną i stanowi przyczynek do dalszej dyskusji nad granicami inicjatywy dowodowej w postępowaniu karnym.

Słowa kluczowe: prawo rzymskie, łacińska terminologia prawnicza, postępowanie karne, dowód

THE RELEVANCE AND APPLICATION OF THE MAXIM *FACULTAS PROBATIONUM NON EST ANGUSTANDA* IN THE POLISH CRIMINAL PROCEDURE

Abstract

Roman law constitutes the foundation of European legal culture and its principles – preserved in legal maxims and aphorisms – remain relevant within the Polish legal system. This article seeks to analyze the contemporary meaning and application of the Roman maxim *facultas probationum non est angustanda* (the possibility of presenting evidence must not be restricted) in the context of Polish criminal procedure. The aim of the study is to determine whether and to what extent this principle is reflected in the jurisprudence of criminal courts, as well as the degree to which its essence has been constrained by current procedural regulations.

The adopted research hypothesis assumes that the significance of the maxim has been narrowed in modern practice, and that judicial interpretation departs from its classical, Roman understanding. To verify this thesis, the study employs historical-legal and dogmatic-legal methods, enabling the analysis of both Roman legal sources and contemporary case law. Additionally, functional and teleological methods were applied to examine how the principle of evidentiary freedom is implemented in procedural practice.

The analysis demonstrates that, although the maxim *facultas probationum non est angustanda* does not appear *expressis verbis* in statutory provisions, its substance

is clearly reflected in the principles of Polish criminal proceedings – particularly in the parties’ right to initiate evidence and in the absence of a closed list of admissible evidentiary means. At the same time, numerous statutory restrictions – such as evidentiary prohibitions and the grounds for rejecting motions for evidence provided in Article 170 of the Code of Criminal Procedure – lead in practice to the limitation of the idea embodied in this maxim. In particular, the examination of Supreme Court and common court judgments confirms that evidentiary freedom is often curtailed for pragmatic reasons, thereby weakening the full realization of the Roman principle.

The article thus reveals that, although the Roman legal tradition continues to exert a strong influence on contemporary criminal law, its universal principles undergo reinterpretation and adaptation to the needs of modern procedure. Reflection upon the meaning of *facultas probationum non est angustanda* highlights the inherent tension between the ideal of material truth and procedural pragmatism, offering a contribution to the ongoing discourse on the boundaries of evidentiary initiative in criminal proceedings.

Keywords: Roman law, Latin legal terminology, criminal procedure, evidence

1. Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że porządkiem prawnym, który wywarł największy wpływ na obecne systemy prawne w Europie, jest bezdyskusyjnie prawo rzymskie¹. Za Witoldem Wołodkiewiczem należy przyjąć, że „pojęcia i terminy wykształcone w prawie rzymskim, lub na jego kanwie, przeniknęły do współczesnych systemów prawnych [...]”².

¹ W. Ullmann, *The Medieval Idea of Law as Represented by Lucas de Penna: A Study in Fourteenth-Century Legal Scholarship*, Abingdon, 2010, s. 24. Powstało wiele opracowań poruszających wpływ i ponadczasowość prawa rzymskiego, na ten temat też: J. Kodrębski, *Prawo rzymskie w Polsce XIX w.*, Łódź 1990, s. 3; W. Wołodkiewicz, *Regulae iuris. Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2011, s. 6–7; H. Kupiszewski, *Prawo rzymskie a współczesność*, Kraków 2013, s. 16; J. Sondel, *O współczesnych wartościach prawa rzymskiego*, „Przegląd Humanistyczny” 1976, t. 8; S. Salmonowicz, *Narodziny nowożytnej myśli kodyfikacyjnej w Europie*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1977, t. 29; W. Wołodkiewicz, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009, s. 47.

² W. Wołodkiewicz, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Zakamycze 2003, s. 321.

W literaturze wskazuje się, że korzystanie przez współczesnych prawników z łacińskich sentencji prawniczych oraz odwoływanie się do nich świadczy o przekonaniu, że w istocie – za ich pośrednictwem – sięgają do „rzymskich korzeni współczesnej wiedzy prawniczej”. Zwrócić uwagę jednak należy na pewne niebezpieczeństwa, które potencjalnie mogą wynikać na skutek niewłaściwego – czy wręcz mechanicznego – odwoływania się współcześnie do łacińskich maksym. Co prawda zawierają one fundamentalne zasady prawa, jednak syntetyczność ich ujęcia może powodować niejednolite rozumienie, a w konsekwencji nie przystawać do współczesnej praktyki i zniechęcać pragmatycznych prawników³.

Celem niniejszego artykułu jest wykazanie wpływu tradycji romanistycznych na współczesne ustawodawstwo oraz orzecznictwo karne, następnie zaś udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy łacińska paremia *facultas probationum non est angustanda* (możliwość przeprowadzania dowodów nie może być ograniczona)⁴ znajduje zastosowanie w współczesnym orzecznictwie sądów karnych.

Wobec powyższego sformułowano następującą hipotezę badawczą: zakres znaczeniowy używanego terminu *facultas probationum non est angustanda* został ograniczony we współczesnym orzecznictwie karnym. W związku z tak zakreśloną hipotezą wyróżniono dwa problemy badawcze wymagające przeanalizowania – w pierwszej kolejności należy zweryfikować, czy sentencja *facultas probationum non est angustanda* jest jednakowo pojmowana we współczesnym sądownictwie karnym, następnie zaś należy ustalić, czy i w jakim zakresie ograniczono zastosowanie jej na gruncie procedury karnej.

Do rozwiązania sformułowanych problemów badawczych oraz weryfikacji postawionej hipotezy wykorzystano metody historycznoprawną oraz dogmatycznoprawną, pozwalające na naukową analizę orzecznictwa, a także metody funkcjonalną i celowościową.

³ P. Kardas, *O rzymskich korzeniach współczesnego myślenia o prawie – uwagi na marginesie książki Jerzego Zajadły „Minima iuridica – refleksje o pewnych (nie)oczywistościach prawniczych”*, „Palestra” 2020, t. 1, s. 8.

⁴ A. Dębiński, K. Burczak, M. Jońca, *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2018, s. 85.

1.1. *Facultas probationum non est angustanda* a postępowanie dowodowe w rzymskim procesie karnym

Wspomnieć należy, iż proces karny (jak i prawo karne materialne) nie był głównym przedmiotem rozważań jurystów rzymskich – praktycznie w żadnym okresie nie ukształtował się spójny aparat pojęciowy obejmujący terminy właściwe dla teorii procesu karnego, co skutkowało brakiem jednoznacznego określenia definicji samego procesu karnego. Za Wiesławem Litewskim przyjąć należy, iż uwarunkowane było to faktem, że w rozwoju historycznym prawa funkcjonowało równoległe kilka typów postępowania karnego, różniących się istotnie zarówno strukturą, jak i funkcją⁵. Pomimo tego sama idea procesu karnego była znana i rozumiana w sensie materialnym, przy czym konsekwentnie odróżniano ją od postępowania cywilnego⁶. Nie istniały jednak teoretyczne opracowania dotyczące poszczególnych instytucji procesowych, w szczególności brakowało rozwiniętych koncepcji teorii dowodów⁷.

Znaczny wpływ na zagadnienia procedury karnej miało ustawodawstwo cesarza Konstantyna Wielkiego. Oprócz kwestii związanych z prawidłowym funkcjonowaniem cesarstwa rzymskiego skupiał się on także na usprawnieniu wymiaru sprawiedliwości, w szczególności w zakresie prawidłowego ustalenia okoliczności faktycznych w postępowaniu karnym⁸. Wskazać należy, że nakazał on przeprowadzanie wielokrotnego przesłuchania stron w celu dokładnego zbadania sprawy⁹:

C 3,1,9: *Imperator Constantinus A. ad Maximum. Iudices oportet imprimis rei qualitem plena inquisitione discutere et tunc utramque partem saepius interrogare, ne quid novi addere desiderent, cum hoc ipsum ad alterutram partem proficiat, sive definienda causa per iudicem sive ad maiorem potestatem referenda sit. D. prid. id. Ian. Sirmi Crispo II et Constantino II CC. cons.*

⁵ W. Litewski, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001, s. 177.

⁶ M. Jońca, *Rzymski proces cywilny i rzymski proces karny Rzymian w ujęciu ks. prof. Stanisława Płodzienia (uwagi na marginesie maszynopisu BU KUL 1443A)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, t. 22, z. 1, s. 425.

⁷ L. Garofalo, *Pojęcia i żywotność rzymskiego prawa karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2003, t. 3, nr 1, s. 11–12.

⁸ B. Zalewski, *Ustawodawstwo Konstantyna Wielkiego dotyczące przeprowadzania i oceny dowodów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2019, t. 24, s. 206; zob. także: C. Dupont, *Le droit criminel dans constitutions de Constantin. Les infractions*, Lille, 1953 oraz C. Dupont, *Le droit criminel dans constitutions de Constantin. Les peines*, Lille, 1955.

⁹ T. Palmirski, *Kodeks justyniański. Tom II*, Warszawa 2023, s. 18.

C 3,1,9: Cesarz Konstantyn August do Maximusa. Sędziowie powinni przede wszystkim wyjaśnić charakter sprawy poprzez przeprowadzenie szczegółowego dochodzenia i w jego trakcie często pytać obu stron, czy nie chcą podnieść jakichś nowych okoliczności, ponieważ jest to korzystne dla każdej z nich, zarówno wtedy, gdy sam ma rozstrzygnąć sprawę, jak i wtedy, gdy powinna ona zostać przedstawiona do rozstrzygnięcia sądowi wyższej instancji. Dane w przeddzień 1d styczniowych w Sirmium podczas drugich konsulatów Krysposa o Konstantyna Cezarów (12 stycznia 321 roku)¹⁰.

Co istotne – to właśnie reskrypt Konstantyna Wielkiego (ujęty w *Codex Iustinianus*) możemy uznawać za źródło¹¹ sentencji *facultas probationum non est angustanda*:

C 1,5,21: *Idem A. Iohanni pp.. Quoniam multi iudices in dirimendis litigiis nos interpellaverunt, indigentes nostro oraculo, ut eis reseretur, quid de testibus haereticis statuendum sit, utrumne accipiantur eorum testimonia an respuantur, sancimus contra orthodoxos quidem litigantes nemini haeretico vel etiam his qui iudaicam superstitionem colunt esse in testimonia communionem, sive utraque pars orthodoxa sit sive altera.*

1. *Inter se autem haereticis vel iudaeis, ubi litigandum existimaverint, concedimus foedus permixtum et dignos litigatoribus etiam testes introduci, exceptis scilicet his, quos vel manichaeus furor (cuius partem et borboritas esse manifestissimum est) vel pagana superstitio detinet, samaritis nihilo minus et qui illis non absimiles sunt, id est montanistis et tascodrogis et ophitis, quibus pro reatus similitudine omnis legitimus actus interdictus est.*

2. *Sed et his quidem, id est manichaeis et borboritis et paganis nec non samaritis et montanistis et tascodrogis et ophitis, omne testimonium sicut et alias legitimas conversationes sancimus esse interdictum: aliis vero haereticis tantummodo iudicialia testimonia contra orthodoxos, secundum quod constitutum est, volumus esse inhibita.*

3. *Ceterum testamentaria testimonia eorum et quae in ultimis elogiis vel in contractibus consistunt, propter utilitatem necessarij usus sine ulla distinctione permittimus, **ne probationum facultas angustetur.*** D. V k. Aug. Constantinopoli post consulatum Lampadii et Oresist vv. cc.¹².

C 1,5,21: Ten sam August do prefekta pretorianów Iohannesa. Ponieważ wielu sędziów podczas rozstrzygania sporów, potrzebując naszego orzeczenia, zwróciło się do nas z pytaniem, aby im wyjaśnić, jak powinni postępować w przypadku świadków będących

¹⁰ Ibidem, s. 19.

¹¹ P. Bajory, *Beweisaufnahme in römischen Recht*, „Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica” 1985, nr 33, s. 47.

¹² T. Palmirski, *Kodeks justyniański. Tom I*, Warszawa 2023, s. 288, 292.

heretykami, czy należy przyjąć ich świadectwa, czy też odrzucić, postanawiamy, że przeciwko prawowiernym, którzy są stroną sporu, na świadków nie mogą być powoływani żadni heretycy ani nawet osoby, które są zwolennikami żydowskich praktyk religijnych, niezależnie od tego, czy prawowiernie są obydwie strony <procesu>, czy też jedna z nich.

1. Zezwalamy natomiast heretykom lub Żydom, w sytuacji gdyby postanowili się procesować, na zawarcie układu, a także na powołanie świadków odpowiednich dla spierających się stron, z wyjątkiem rzecz jasna tych, których opانوowało albo szaleństwo manichejczyków (którego częścią jest sekta borborytów, co jest bardziej niż oczywiste), albo których ma w swojej mocy pogański zabobon, jak też Samarytan oraz tych, którzy do nich są podobni, to jest montanistów, taskodrogów i ofitów, którym przez wzgląd na podobieństwo do osób postawionych w stan oskarżenia zabroniono podejmowania wszelkich aktów prawnych.

2. Lecz tym także, to jest manichejczykom oraz borborytom, oraz poganom, a także Samarytanom, montanistom, taskodrogom oraz ofitom, zabroniliśmy dawania świadectwa oraz dokonywania wszelkich innych aktów prawnych. Natomiast pozostałych heretyków chcemy powstrzymywać jedynie od dawania sądowych świadectw przeciwko prawowiernym, stosownie do tego, co zostało postanowione.

3. Poza tym ich świadectwa dotyczące testamentów oraz tych postanowień, które znajdują się w rozporządzeniach ostatniej woli lub w umowach, w celu ułatwienia koniecznych praktyk, bez żadnego rozróżnienia dopuszczamy, **aby nie ograniczać możliwości przeprowadzenia dowodu**. Dane piątego dnia przed Kalendami sierpniowymi w Konstantynopolu w roku po konsulacie mężów najznakomitszych Lampadiusa i Orestesa (28 lipca 531 roku)¹³.

Z powyższego wynika, że choć w żadnym okresie rozwoju rzymskiego procesu karnego nie wprowadzono rozbudowanej doktryny prawa dowodowego, to jednak intuicyjnie dostrzegano jego istotę oraz znaczenie szerokiego dostępu do środków dowodowych w realizacji sprawiedliwości. Pomimo wskazanych trudności w badaniu rzymskiego postępowania dowodowego w sprawach karnych zachowane źródła umożliwiają rekonstrukcję jego najważniejszych elementów oraz ich analizę przy użyciu współczesnej terminologii i klasyfikacji, nieznanych jurystom rzymskim¹⁴. Właśnie w tym kontekście reskrypt ujęty w *Codex Iustinianus* ukazuje rozwój idei poszanowania swobody dowodowej i dążenia do pełnego ustalenia prawdy materialnej, a co za tym idzie – podstawy dla kształtowania się rzymskiej myśli procesowej.

¹³ Ibidem, s. 289, 291.

¹⁴ D. Nowicka, *Ocena dowodów*, [w:] *System Prawa Karnego Procesowego. Tom VIII. Dowody*, cz. 1, red. J. Skorupka, Warszawa 2019, s. 720.

2. Zastosowanie *facultas probationum non est angustanda* w polskiej procedurze karnej

Warto zauważyć, iż sentencja *facultas probationum non est angustanda* nie występuje bezpośrednio w aktach normatywnych w polskim porządku prawnym. Wskazać jednak należy, iż polski system prawny w dziedzinie postępowania karnego zasadniczo opiera się na idei podkreślonej w powyższej maksymie, akcentującej znaczenie inicjatywy dowodowej podejmowanej przez strony postępowania. Rozbudowany zakres swobody w zakresie przedstawiania dowodów sprzyja przyspieszeniu procesu sądowego, ułatwiając odtworzenie stanu faktycznego oraz dążenie do ustalenia obiektywnej prawdy¹⁵. W literaturze wskazuje się, że paremia ta ma zastosowanie jako wyraz nieistnienia zamkniętego katalogu środków dowodowych¹⁶. Powyższe nie implikuje jednak stwierdzenia, że każdy dowód w postępowaniu jest dopuszczany, co znajduje potwierdzenie w dziale V Kodeksu postępowania karnego. Poszczególne wyłączenia zostaną scharakteryzowane poniżej.

2.1. Zakaz przeprowadzania dowodu z faktów notoryjnych i znanych sądowi z urzędu

W pierwszej kolejności należy uwzględnić zawarty w art. 168 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego¹⁷ zakaz przeprowadzania dowodu z tzw. faktów notoryjnych i znanych urzędowo. Notoryjność stanowi środek ułatwiający wykazanie okoliczności, gdyż domniemywa się prawdziwość i powszechną znajomość określonych faktów, które nie wymagają dowodu w toku postępowania. Zastrzec jednakże należy, że jeżeli w obiektywnej ocenie fakt uznawany za notoryjny ma odmienny charakter lub treść niż ta, która wynika z powszechnej lub urzędowej wiedzy, dopuszczalne jest podważenie go poprzez przedstawienie przeciwdowodu¹⁸.

¹⁵ Łacińska terminologia prawnicza, red. J. Zajadło, Warszawa 2020, s. 142.

¹⁶ S. Lewandowski, *Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej*, Warszawa 2015, s. 105.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z zm.), dalej jako „k.p.k.”.

¹⁸ K. Sychta, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Zagrodnik, Warszawa 2024, s. 448.

Należy wskazać, że notoryjnością powszechną objęte są okoliczności, zdarzenia, czynności czy stany, których dowodzenie stanowiłoby jedynie zbędne czynności procesowe, bowiem w obiektywnej ocenie przeciętnego człowieka stanowiłyby one oczywistość. Rację ma zatem Andrzej Gaberle, wskazujący, że: „notoryjnością powszechną objęte są fakty znane w społeczności, w której toczy się proces, nieograniczonej liczbie osób i należące do zasobu wiedzy posiadanej w danym miejscu i czasie nawet przez osoby o niskim poziomie wykształcenia, np. kto jest prezydentem miasta, gdzie znajduje się ratusz”¹⁹.

Próby definiowania pojęcia „fakty powszechnie znane” podejmowane są także na gruncie orzecznictwa. Już w 1993 roku Sąd Najwyższy wskazał, że poprzez pojęcie „okoliczności notoryjne” należy także rozumieć podstawowe fakty geograficzne, polityczne oraz historyczne, w szczególności te, które zostały utrwalone w piśmiennictwie naukowym²⁰.

Na szczególne uwzględnienie zasługuje także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29 marca 2018 roku, w którym sąd pochyła się nad rozróżnieniem pojęć „notoryjność sądowa” oraz „notoryjność powszechna”. W przywołanym wyroku sąd wskazuje, że: „Nie można również mówić o naruszeniu art. 168 k.p.k., na co wskazała w swym piśmie obrona. Bezspornie Sąd Rejonowy w uzasadnieniu swego wyroku stwierdził, że »do zajścia doszło [...] w miejscu bardzo uczęszczanym [...] co Sądowi wiadome jest z urzędu«. Użycie takiego sformułowania jest ewidentnie błędne, bowiem notoryjność sądowa to znajomość określonego faktu przez sąd z urzędu, z racji jego działalności. Tylko do takiej wiedzy odnosi się wymóg z art. 168 k.p.k. – zwrócenia uwagi stronom. W oczywisty sposób strony mogą bowiem takiej wiedzy nie posiadać. W niniejszej sytuacji jednak sędzia prowadzący sprawę odwołał się do swojej własnej wiedzy na temat miejsca przestępstwa, która nie była niczym innym, jak faktem powszechnie znanym w danej okolicy. Zatem wcale nie była to wiedza uzyskana przez sąd z urzędu – z racji np. rozpoznawania innych spraw, tylko wiedza powszechna. Zgodna zresztą z niekwestionowanymi przez żadną ze stron realiami niniejszej sprawy”²¹.

¹⁹ A. Gaberle, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007, s. 28–29.

²⁰ Wyrok SN z 9.03.1993 r., WRN 8/93, OSNKW 1993, nr 7–8, poz. 49.

²¹ Postanowienie SN z 29.03.2018 r., V KK 353/17, OSNKW 2018, nr 9, poz. 57.

Co istotne, wskazać należy, że – zgodnie z stanowiskiem Sądu Najwyższego²² – za fakt powszechnie znany może być uznane sformułowanie, iż „spożycie alkoholu nawet w niewielkiej ilości wpływa osłabiająco na hamulce ograniczające w normalnym, codziennym życiu, w tym także w kontaktach seksualnych”²³. Powyższe niewątpliwie wskazuje, że katalog „faktów powszechnie znanych” powinien być rozumiany szeroko.

Za „fakty znane z urzędu” uznawane są zaś takie okoliczności, z którymi sąd miał możliwość zapoznania się w toku czynności procesowych w innych sprawach lub w związku z działalnością służbową sędziego²⁴. Jednocześnie wskazuje się, że powinnością sędziego wraz z powołaniem się na taką okoliczność jest jednocześnie poinformowanie stron, kiedy i w jaki sposób taką wiadomość powziął²⁵.

2.2. Przestanki uzasadniające oddalenie wniosku dowodowego

Kolejnym przykładem ograniczenia zasady płynącej z paremii *facultas probationum non est angustanda* jest art. 170 §1 k.p.k., który wymienia przestanki uzasadniające oddalenie wniosków dowodowych.

Podkreślenia wymaga fakt, że konieczne było wyczerpujące uregulowanie w tym zakresie z uwagi na umożliwienie realizowania inicjatywy dowodowej przez strony w procesie karnym. Ustawodawca zdecydował się zatem na wprowadzenie zamkniętego katalogu okoliczności przemawiających za oddaleniem złożonego przez strony wniosku dowodowego²⁶. Istotnym jest fakt, że rozszerzenie wskazanego katalogu w jakikolwiek sposób jest niedopuszczalne, bowiem ograniczałoby to prawo stron do wpływania na rodzaj materiału dowodowego, a co za tym idzie – utrudniłoby odtworzenie stanu faktycznego²⁷.

²² Postanowienie SN z 28.09.2005 r., V KK 31/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1766.

²³ Wyrok SR w Kamieniu Pomorskim z dnia 17.05.2004 r., II K 193/02.

²⁴ C. Kulesza, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. III, red. K. Dudka, Warszawa 2023, s. 341.

²⁵ Wyrok SN z 8.06.2010 r., III KK 409/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1164.

²⁶ Łacińska terminologia prawnicza, s. 142.

²⁷ D. Gruszecka, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. J. Skorupka, Warszawa 2025 s. 420.

Pierwszą z przesłanek stanowiących podstawę oddalenia wniosku dowodowego jest jego niedopuszczalność, którą to oceniać należy w odniesieniu do tezy bądź źródła dowodowego²⁸. Do zakresu pojęciowego „niedopuszczalność przeprowadzenia dowodu” odniósł się Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 27 lipca 2023 roku, enumeratywnie wskazując między innymi:

- a) zakaz przesłuchania obrońcy co do faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę,
- b) zakaz przesłuchania duchownego co do faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi,
- c) zakaz przeprowadzenia dowodów nielegalnych ujętych w art. 168a k.p.k.,
- d) zakaz odczytywania zeznań osoby korzystającej z prawa do odmowy złożenia zeznań,
- e) zakaz dowodzenia określonego prawa²⁹.

Wniosek dowodowy zostanie oddalony także wtedy, gdy okoliczność, która ma być udowodniona, nie ma znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy albo jest już udowodniona zgodnie z twierdzeniem składającego wniosek. Za okoliczność niemającą znaczenia dla rozstrzygnięcia sprawy można uznać okoliczność uboczną, bez związku z czynem zarzucanym oskarżonemu, której wykazanie bez najmniejszej wątpliwości nie będzie miało wpływu na mające zapaść rozstrzygnięcie (zarówno w zakresie ustalenia winy, jak i zastosowaniu kary bądź środków karnych)³⁰. Podkreślenia wymaga, że stwierdzenie powyższych okoliczności musi odbyć się poprzez dokonanie przez sąd wstępnej oceny przydatności takiego dowodu zgodnie z ogólnymi przesłankami ujętymi w art. 7 k.p.k.³¹.

Kolejną przesłanką uzasadniającą oddalenie dowodu jest jego nieprzydatność do stwierdzenia danej okoliczności, która wynika z dokonanej przez organ procesowy oceny możliwości udowodnienia jej za pomocą wnioskowanego źródła dowodowego. W doktrynie wskazuje się, że za taką okoliczność uznać należy np. wniosek o powołanie

²⁸ K. T. Boratyńska, P. Czarnecki, M. Królikowski, A. Lach, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. A. Sakowicz, Warszawa 2025, s. 589.

²⁹ Postanowienie SN z 27.07.2023 r., II KK 282/23, LEX nr 3722919.

³⁰ Wyrok SN z 8.09.2005 r., III KK 319/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1625.

³¹ Postanowienie SN z 14.02.2024 r., III KK 22/24, LEX nr 3670483.

jako eksperta osoby nieposiadającej wiedzy specjalistycznej w danym zakresie³² (np. powołanie biegłego z zakresu rachunkowości do określenia stanu psychicznego oskarżonego).

W zakresie oceny nieprzydatności dowodu do stwierdzenia danej okoliczności odniósł się także Sąd Apelacyjny w Gdańsku w uzasadnieniu wyroku z dnia 5 grudnia 2024 roku. W przedmiotowej sprawie sąd pierwszej instancji zdecydował się oddalić wniosek dowodowy o poddanie badaniu telefonu oskarżonego, wskazując na nieprzydatność tego dowodu do stwierdzenia okoliczności, czy oskarżony utrwał za pomocą telefonu komórkowego czynności podejmowane z udziałem małoletniej pokrzywdzonej, argumentując swoją decyzję faktem, iż w toku postępowania nie zostało ustalone, jakim dokładnie telefonem miał dokonywać nagrań oskarżony ani czy ten sam aparat znajduje się w depozycie aresztu. W uzasadnieniu wyroku z dnia 5 grudnia 2024 roku sąd doprecyzował, iż w przedmiotowej sprawie nieprzydatność dowodu przejawia się w braku obiektywnego związku przyczynowego pomiędzy nieistnieniem śladów utrwalania a rzeczywistym utrwalaniem czynności, bowiem oskarżony mógł użyć innego telefonu komórkowego lub usunąć wcześniej znajdujące się na telefonie nagrania³³.

Analiza przytoczonych powyżej przykładów oddalenia dowodu nieprzydatnego do stwierdzenia danej okoliczności prowadzi do wniosku, że założenie to nie może opierać się na dowolnej ocenie organu orzekającego. Zarówno w piśmiennictwie, jak i w orzecznictwie trafnie wskazuje się, że dyspozycji tej przesłanki nie wypełnia dowolne wnioskowanie organu orzekającego na temat wiedzy świadka w sytuacji, gdy nie doszło do jego przesłuchania, a istnieje podstawa do przyjęcia, że może on wiedzieć o okolicznościach będących przedmiotem udowodnienia³⁴. Co istotne – treść art. 170 §1 pkt 3 k.p.k. nie uzasadnia oddalenia wniosku dowodowego strony wyłącznie na podstawie przekonania, że przeprowadzone jak dotąd dowody wykazały już przestępcze zachowanie sprawcy, np. przesłuchano już obiektywnych i bezstronnych świadków, bowiem sąd – uzasadniając tak swoją decyzję – daje wyraz swojemu przekonaniu co do winy oskarżonego jeszcze przed wydaniem wyroku³⁵.

³² T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014, s. 480.

³³ Wyrok SA w Gdańsku z 5.12.2024 r., II AKa 364/24, LEX nr 3882970.

³⁴ Wyrok SN z 11.10.2017 r., III KK 102/17, LEX nr 2390664.

³⁵ Wyrok SN z 22.05.2000 r., III KKN 102/98, LEX nr 51455.

Zgodnie z art. 170 §1 pkt 4 sąd może także oddalić wniosek dowodowy, gdy dowodu nie da się przeprowadzić. Przestanka ta obejmuje zarówno okoliczności całkowicie wyłączające (niemożliwość przesłuchania świadka, który zmarł przed złożeniem zeznań), jak i okoliczności utrudniające jego przeprowadzenie w znacznym stopniu (niemożliwość przesłuchania świadka, który zapadł w śpiączkę)³⁶. Na uwzględnienie zasługuje kompleksowe stanowisko Sądu Okręgowego w Elblągu, który to w uzasadnieniu wyroku wskazał, że wniosek dowodowy może zostać oddalony na podstawie art. 170 §1 pkt 4 z uwagi na brak zabezpieczonego materiału³⁷. Nie sposób bowiem – chociażby w świetle przestanki doświadczenia życiowego – zaprzeczyć tezie, iż skoro na miejscu przestępstwa nie zabezpieczono żadnego materiału do badań (biologicznego, linii papilarnych, śladów), to z oczywistych względów ekspertyzy przeprowadzić się nie da.

Jednolitą linię orzeczniczą można odnaleźć również w zakresie przewidywanego terminu przeprowadzenia dowodu – uzasadnione jest bowiem oddalenie wniosku dowodowego o przesłuchanie świadka przebywającego za granicą, którego zarówno dokładne miejsce pobytu, jak i podstawowe dane osobowe nie są znane, a ich ustalenie jest niemożliwe³⁸. W tym miejscu należy podkreślić, że sam fakt przebywania świadka poza granicami Polski nie stanowi przestanki pozytywnego istnienia podstawy oddalenia wniosku dowodowego – nie można bowiem tracić z pola widzenia faktu, że przesłuchanie świadka w takim wypadku może odbyć się w formie zdalnej bądź przy wykorzystaniu międzynarodowej pomocy prawnej.

Za Sądem Apelacyjnym w Warszawie należy także wskazać, iż jako dowód niemożliwy do przeprowadzenia należy uznać dowód z nieprzetłumaczonych dokumentów z uwagi na fakt, że językiem urzędowym przed sądami powszechnymi jest język polski³⁹.

Najszerzej komentowaną przestanką przemawiającą za oddaleniem wniosku dowodowego jest niewątpliwie ujęte w art. 170 §1 pkt 5 ustalenie, że wniosek dowodowy w sposób oczywisty zmierza do przedłużenia postępowania.

W piśmiennictwie zgodnie wskazuje się, że co do zasady każdy złożony wniosek

³⁶ K. Sychta, op. cit., s. 460.

³⁷ Wyrok SO w Elblągu, z 21.11.2015 r., VI Ka 381/15, LEX nr 2468204.

³⁸ Wyrok SA w Poznaniu z 12.04.2016 r., II AKa 7/16, LEX nr 2593058.

³⁹ Wyrok SA w Warszawie z 26.10.2016 r., II AKa 264/16, LEX nr 2171220.

dowodowy będzie przedłużał postępowanie oraz nie uściślono obiektywnego katalogu zachowań wnioskodawcy umożliwiających przyjęcie celowego przedłużenia postępowania⁴⁰.

Kwestia ta była wielokrotnie poruszana na gruncie orzecznictwa. Za Sądem Apelacyjnym w Krakowie należy przyjąć, że „składanie wniosków dowodowych w końcowej fazie postępowania dowodowego, następnie ich ponawianie w apelacji i dalej w postępowaniu odwoławczym, nie jest wprowadzie wykluczone przez procedurę karną, ale czynności takie muszą być oceniane także przez pryzmat przepisu art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k., z uwagi na obligatoryjny charakter tej normy. Jeżeli zaś analiza zgłaszanego po raz kolejny wniosku dowodowego w zestawieniu z całokształtem okoliczności faktycznych sprawy, a w szczególności faktyczną niemożliwością przeprowadzenia takiegoż dowodu, w rozumieniu art. 170 § 1 pkt 4 k.p.k., na wcześniejszym etapie postępowania doprowadzi do jednoznacznego stwierdzenia, że celem takiego wniosku było tylko przedłużenie postępowania karnego, to zastosowanie normy art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. będzie nie tylko uzasadnione, ale i konieczne”⁴¹.

Z przytoczonego powyżej orzeczenia wynika, że ocena zachowań wnioskodawcy dokonywana jest w dużej mierze na podstawie doświadczenia życiowego i procesowego sędziego, co – jak podnoszone jest w doktrynie – może prowadzić do nadużyć procesowych.

Jak wynika z wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 sierpnia 2023 roku, nie sposób uznać, iż istnieją obiektywne przesłanki uzasadniające oddalenie dowodu na gruncie art. 170 §1 pkt 5 k.p.k., jeżeli wnioski dowodowe zostały złożone w początkowej fazie postępowania, z wielomiesięcznym wyprzedzeniem⁴². Powyższa ocena powinna uwzględniać nie tylko czas złożenia wniosku, ale także okres pomiędzy decyzją a faktycznym przeprowadzeniem czynności. Jeżeli analiza powyższych okoliczności doprowadzi sąd do wniosku, że przeprowadzenie dowodu co prawda będzie możliwe, ale w odległym okresie, a z innych okoliczności wynikają wątpliwości co do

⁴⁰ M. Kurowski, [w:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–424*, wyd. VII, red. D. Świecki, Warszawa 2024, s. 639.

⁴¹ Wyrok SA w Krakowie z 13.03.2024 r., II AKa 249/23, LEX nr 3713614, zob. także: Wyrok SA w Łodzi z 30.03.2022 r., II AKa 350/21, LEX nr 3609420.

⁴² Wyrok SN z 3.08.2023 r., I KK 125/22, OSNK 2024, nr 1, poz. 4.

przeprowadzenia dowodu, postanowienie wydane na podstawie art. 170 § 1 pkt 5 k.p.k. powinno zostać uznane za uzasadnione⁴³.

Ostatnią przesłanką uzasadniającą oddalenie wniosku dowodowego jest prekluzja dowodowa, wprowadzona w 2019 roku i szeroko krytykowana, a także właściwa dla procesowych rozwiązań cywilistycznych. Zgodnie z wprowadzoną nowelizacją wniosek dowodowy złożony po określonym przez organ procesowy terminie, o którym strona składająca wniosek została zawiadomiona, oddala się. Wprowadzona zmiana może stanowić niewątpliwie przejaw prób usprawnienia i przyspieszenia postępowania, co zresztą znajduje odzwierciedlenie w sporządzonym do ustawy nowelizującej uzasadnieniu⁴⁴, jednak nie brak głosów, iż w konsekwencji stwarza realne zagrożenie dla realizacji zasady prawdy materialnej⁴⁵.

Wobec postulowanych stanowisk na gruncie doktryny ukształtowano przykłady zachowań naruszających dyspozycję wskazanego przepisu. Do takich w pierwszej kolejności należy zaliczyć określenia przez organ procesowy nieadekwatnego terminu do złożenia wniosków dowodowych, nieuwzględnienie wniosku o przedłużenie określonego terminu, jeżeli były ku temu przesłanki, czy powstanie potrzeby powołania nowych dowodów po upływie określonego terminu⁴⁶.

Analiza aktualnego orzecznictwa – zdaniem autora – wskazuje, że postanowienia o oddaleniu wniosku dowodowego na podstawie art. 170 §1 pkt 6 są wydawane w sposób przemyślany i niegodzący w zasadę prawdy materialnej. Na szczególne uwzględnienie zasługuje argumentacja Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu, który stwierdził, iż oddalając złożony w toku postępowania wniosek dowodowy w zakresie oględzin dowodu rzeczowego w postaci zabezpieczonych kolb szklanych, mającego potwierdzić bądź wykluczyć występowanie folii aluminiowej, będącej jednym

⁴³ Postanowienie SN z 16.11.2020 r., II KK 289/20, LEX nr 3080352.

⁴⁴ Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie do ustawy nowelizującej, druk sejmowy nr 3251, s. 21, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3251> (dostęp: 20.10.2025).

⁴⁵ R. Rynkun-Werner, *Postępowanie dowodowe a prawo do obrony. Kilka uwag na tle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 2019 r.*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 12, s. 108.

⁴⁶ J. Kil, *Oddalenie wniosku dowodowego strony złożonego po określonym przez organ procesowy terminie – rozważania na tle art. 170 § 1 pkt 6 i § 1a k.p.k.*, „Zeszyty Prawnicze” 2021, nr. 21(2), s. 224.

z elementów niezbędnych do wytworzenia amfetaminy, nie naruszono przepisów procesowych, bowiem: „okoliczność występowania kawałków foli aluminiowej znana była już w postępowaniu przygotowawczym i wynika z pisemnej opinii biegłej E. P. przeprowadzającej badanie zabezpieczonych przedmiotów i śladów [...] i nie było przeszkód do zgłoszenia tego wniosku w określonym przez sąd I instancji terminie do zgłaszania wniosków dowodowych”⁴⁷. Powyższe jednoznacznie wskazuje, że prezentowane w doktrynie stanowiska nie znajdują odzwierciedlenia w aktualnej praktyce orzeczniczej.

3. Podsumowanie i wnioski

Powyższe uwagi dowodzą, że rzymskie zasady prawne utrwalone w sentencjach, maksymach i paremiach prawniczych znajdują swoje miejsce we współczesnym porządku prawnym w Polsce oraz Europie, na co w szczególności wskazuje ich szerokie wykorzystanie w orzecznictwie polskich sądów. Zasady i reguły o rzymskich korzeniach, jak również instytucje i rozwiązania rzymskie, mimo że ukształtowane setki lat temu, wciąż cechują się uniwersalnością i zachowują aktualność po dziś dzień, stanowiąc fundament europejskiej kultury prawnej.

Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie kilku wniosków o charakterze syntetycznym. Po pierwsze, dorobek prawa rzymskiego, utrwalony w sentencji *facultas probationum non est angustanda*, wciąż oddziałuje na współczesny porządek prawny i znajduje swoje odbicie w zasadach postępowania karnego, zwłaszcza w zakresie swobody dowodowej oraz inicjatywy stron procesowych. Mimo że sama maksyma nie funkcjonuje *expressis verbis* w systemie normatywnym, jej sens i założenia pozostają obecne w treści obowiązujących przepisów, w szczególności w regulacjach dotyczących dopuszczalności i oceny dowodów. To właśnie w tym aspekcie uwidacznia się wpływ analizowanej paremii. Możliwość składania wniosków dowodowych, brak zamkniętego katalogu środków dowodowych oraz obowiązek sądu do weryfikacji ich przydatności świadczą o tym, że współczesny ustawodawca dostrzega wartość zasady nieograniczania swobody dowodowej. Można zatem przyjąć, że stanowi ona element

⁴⁷ Orzeczenie SA we Wrocławiu z 1.02.2023 r., II AKa 355/21, LEX nr 3661631, podobnie: wyrok SR w Nowym Sączu z 14.11.2023 r., II K 788/21, LEX nr 3742374, Wyrok Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z 20.04.2022 r., IV Ka 207/22, LEX nr 3400915.

aksjologiczny współczesnej procedury, determinujący sposób postrzegania procesu dowodowego.

Po drugie, dokonana analiza przepisów Kodeksu postępowania karnego oraz orzecznictwa sądowego dowodzi, że realizacja zasady wyrażonej w *facultas probationum non est angustanda* napotyka na liczne ograniczenia natury formalnej i praktycznej. Omówione powyżej zakazy dowodowe i przesłanki oddalenia wniosków dowodowych wskazane w art. 170 k.p.k. prowadzą w konsekwencji do zawężenia możliwości dowodowych stron, co potwierdza zasadność postawionej hipotezy badawczej o współczesnym ograniczeniu zakresu zastosowania analizowanej sentencji. Praktyka orzecznicza pokazuje, że ochrona przed przewlekłością postępowania czy nadużyciami procesowymi bywa niejednokrotnie przedkładana ponad dążenie do pełnego urzeczywistnienia prawdy materialnej, co stanowi wyraz pragmatyzmu współczesnego wymiaru sprawiedliwości. Można zatem uznać, że hipoteza badawcza, zakładająca współczesne ograniczenie znaczenia tej paremii, została potwierdzona.

Należy podkreślić, że współczesne rozumienie zasady swobody dowodowej, mimo licznych ograniczeń, wciąż pozostaje w duchowej łączności z rzymską tradycją prawną. Adaptacja idei wyrażonej w sformułowaniu *facultas probationum non est angustanda* do realiów procesowych XXI wieku ukazuje, że prawo rzymskie nie jest jedynie historycznym punktem odniesienia, lecz żywym źródłem wartości i zasad interpretacyjnych. Wskazuje to na potrzebę dalszych badań nad współczesnym znaczeniem rzymskich maksym w praktyce sądowej, zwłaszcza w kontekście poszukiwania równowagi między efektywnością postępowania a ochroną praw procesowych stron, w tym jej prawa do obrony i do rzetelnego procesu. W tym kontekście paremia *facultas probationum non est angustanda* może być postrzegana jako swoisty wyraz gwarancji procesowych stron – przypomnienie, że procedura karna nie jest wyłącznie narzędziem realizacji polityki karnej państwa, lecz także instrumentem ochrony wartości konstytucyjnych, w tym prawa do sądu i zasady równości.

Na koniec można stwierdzić, że choć współczesna praktyka sądowa nie realizuje w pełni klasycznego ideału zawartego w maksymie *facultas probationum non est angustanda*, to jej duch pozostaje obecny w zasadach polskiego procesu karnego. Ograniczenia dowodowe wprowadzone przez ustawodawcę nie stanowią zaprzeczenia tej zasady, lecz raczej próbę jej adaptacji do potrzeb nowoczesnego, sprawnego i gwarancyjnego

procesu karnego. W tym sensie sentencja ta nie traci na aktualności – przeciwnie, stanowi ważny punkt odniesienia w refleksji nad kierunkiem dalszego rozwoju polskiego prawa procesowego.

Bibliografia

Akty prawne

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (t.j. Dz. U. z 2025 r. poz. 46 z zm.).

Akty prawne – netografia

Rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw – uzasadnienie do ustawy nowelizującej, druk sejmowy nr 3251, <https://www.sejm.gov.pl/sejm8.nsf/druk.xsp?nr=3251> (dostęp: 20.10.2025).

Orzecznictwo

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9.03.1993 r., WRN 8/93, OSNKW 1993, nr 7–8, poz. 49.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22.05.2000 r., III KKN 102/98, LEX nr 51455.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.09.2005 r., III KK 319/04, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1625.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.06.2010 r., III KK 409/09, OSNwSK 2010, nr 1, poz. 1164.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.10.2017 r., III KK 102/17, LEX nr 2390664.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3.08.2023 r., I KK 125/22, OSNK 2024, nr 1, poz. 4.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 28.09.2005 r., V KK 31/05, OSNwSK 2005, nr 1, poz. 1766.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 29.03.2018 r., V KK 353/17, OSNKW 2018, nr 9, poz. 57.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 16.11.2020 r., II KK 289/20, LEX nr 3080352.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27.07.2023 r., II KK 282/23, LEX nr 3722919.

Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 14.02.2024 r., III KK 22/24, LEX nr 3670483.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Poznaniu z dnia 12.04.2016 r., II AKa 7/16, LEX nr 2593058.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Warszawie z dnia 26.10.2016 r., II AKa 264/16, LEX nr 2171220.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 30.03.2022 r., II AKa 350/21, LEX nr 3609420.

Orzeczenie Sądu Apelacyjnego we Wrocławiu z dnia 1.02.2023 r., II AKa 355/21, LEX nr 3661631.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 13.03.2024 r., II AKa 249/23, LEX nr 3713614.

Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 5.12.2024 r., II AKa 364/24, LEX nr 3882970.

Wyrok Sądu Okręgowego w Elblągu z dnia 21.11.2015 r., VI Ka 381/15, LEX nr 2468204.

Wyrok Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim z dnia 20.04.2022 r., IV Ka 207/22, LEX nr 3400915.

Wyrok Sądu Rejonowego w Kamieniu Pomorskim z dnia 17.05.2004 r., II K 193/02.

Wyrok Sądu Rejonowego w Nowym Sączu z dnia 14.11.2023 r., II K 788/21, LEX nr 3742374.

Literatura

Bajory Pál, *Beweisaufnahme in römischen Recht*, „Acta Universitatis Szegediensis: Acta Juridica et Politica” 1985, nr 33, s. 41–56.

Dajczak Wojciech, Giaro Tomasz, Longchamps de Bérrier Franciszek, *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*, Warszawa 2018.

Dębiński Antoni, Burczak Krzysztof, Jońca Maciej, *Łacińskie sentencje i powiedzenia prawnicze*, Warszawa 2018.

Dudka Katarzyna, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. III, Warszawa 2023.

Dupont Clémence, *Le droit criminel dans constitutions de Constantin. Les infractions*, Lille 1953.

Dupont Clémence, *Le droit criminel dans constitutions de Constantin. Les peines*, Lille 1955.

Gaberle Andrzej, *Dowody w sądowym procesie karnym*, Kraków 2007.

Garofalo Luigi, *Pojęcia i żywotność rzymskiego prawa karnego*, „Zeszyty Prawnicze” 2003, t. 3, nr 1, s. 7–41.

Grzegorzczak Tomasz, Tylman Janusz, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2014.

Jońca Maciej, *Rzymski proces cywilny i rzymski proces karny Rzymian w ujęciu ks. prof. Stanisława Płodzienia (uwagi na marginesie maszynopisu BU KUL 1443A)*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 2023, t. 22, z. 1, s. 419–434.

Kardas Piotr, *O rzymskich korzeniach współczesnego myślenia o prawie – uwagi na marginesie książki Jerzego Zajadły „Minima iuridica – refleksje o pewnych (nie) oczywistościach prawniczych”*, „Palestra” 2020, t. 1, s. 5–21.

Kil Jan, *Oddalenie wniosku dowodowego strony złożonego po zakreślonym przez organ procesowy terminie – rozważania na tle art. 170 § 1 pkt 6 i § 1a k.p.k.*, „Zeszyty Prawnicze” 2021, nr 21(2), s. 213–236.

Kodrębski Jan, *Prawo rzymskie w Polsce XIX w.*, Łódź 1990.

Kupiszewski Henryk, *Prawo rzymskie a współczesność*, Kraków 2013.

Kuryłowicz Marek, *Słownik terminów, zwrotów, i sentencji prawniczych łacińskich oraz pochodzenia łacińskiego*, Warszawa 2017.

Lewandowski Sławomir, *Retoryczne i logiczne podstawy argumentacji prawniczej*, Warszawa 2015.

Litewski Wiesław, *Podstawowe wartości prawa rzymskiego*, Kraków 2001.

Łacińska terminologia prawnicza, red. Jerzy Zajadły, Warszawa 2020.

Mały słownik łacińsko-polski, red. Józef Korpanty, Warszawa 2001.

Palmirski Tomasz, *Kodeks justyniański. Tom I*, Warszawa 2022.

- Palmirski Tomasz, *Kodeks justyniański. Tom II*, Warszawa 2023.
- Rynkun-Werner Robert, *Postępowanie dowodowe a prawo do obrony. Kilka uwag na tle nowelizacji kodeksu postępowania karnego z 2019 r.*, „Państwo i Prawo” 2022, nr 12, s. 103–115.
- Sakowicz Andrzej, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Salmonowicz Stanisław, *Narodziny nowożytnej myśli kodyfikacyjnej w Europie*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 1977, t. 29, s. 78–104.
- Skorupka Jerzy, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2025.
- Skorupka Jerzy, *System Prawa Karnego Procesowego. Tom VIII. Dowody, cz. 1*, Warszawa 2019.
- Sondel Janusz, *O współczesnych wartościach prawa rzymskiego*, „Przegląd Humanistyczny” 1976, t. 8, s. 85–93.
- Świecki Dariusz, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Art. 1–424*, wyd. VII, Warszawa 2024.
- Ullmann Walter, *The Medieval Idea of Law as Represented by Lucas de Penna: A Study in Fourteenth-Century Legal Scholarship*, Abingdon 2010.
- Wołodkiewicz Witold, *Czy prawo rzymskie przestało istnieć?*, Zakamycze 2003.
- Wołodkiewicz Witold, *Europa i prawo rzymskie. Szkice z historii europejskiej kultury prawnej*, Warszawa 2009.
- Wołodkiewicz Witold, *Regulae iuris. Łacińskie inskrypcje na kolumnach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2011.
- Zagrodnik Jarosław, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2024.
- Zalewski Bartosz, *Ustawodawstwo Konstantyna Wielkiego dotyczące przeprowadzania i oceny dowodów*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Prawnicza. Prawo” 2019, t. 24, s. 206–217.

► STRESZCZENIE

Zastosowanie paremii *facultas probationum non est angustanda* w polskiej procedurze karnej

Niniejszy artykuł stanowi analizę wpływu tradycji romanistycznych na współczesne prawo karne procesowe w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia i aktualności paremii *facultas probationum non est angustanda* („możliwość przeprowadzania dowodów nie może być ograniczona”). Celem badań było ustalenie, czy i w jakim zakresie zasada wyrażona w tej sentencji znajduje odzwierciedlenie we współczesnym orzecznictwie karnym, a także czy jej znaczenie uległo ograniczeniu. W badaniach wykorzystano metody historycznoprawną, dogmatycznoprawną, funkcjonalną i celowościową, co umożliwiło dokonanie kompleksowej oceny zarówno treści normatywnych, jak i praktyki sądowej.

We wstępie podkreślono, że prawo rzymskie stanowi nie tylko fundament europejskiej kultury prawnej, ale także trwałe źródło współczesnych zasad procesowych. Wpływ romanistycznej tradycji widoczny jest w sposobie formułowania podstawowych reguł postępowania dowodowego – w szczególności w zakresie swobody dowodowej oraz prawa stron do inicjatywy procesowej.

Artykuł ukazuje, że choć paremia *facultas probationum non est angustanda* nie występuje wprost w przepisach Kodeksu postępowania karnego, jej sens przenika do zasad polskiego procesu między innymi poprzez brak zamkniętego katalogu środków dowodowych oraz obowiązek sądu do wszechstronnej oceny dowodów.

Wyniki przeprowadzonej analizy wskazują jednak na istotne ograniczenia w realizacji tej zasady. Zidentyfikowano szereg ograniczeń – wynikających w szczególności z art. 168 i 170 k.p.k. – które przewidują zakazy dowodowe, przesłanki oddalenia wniosków dowodowych (między innymi ich nieprzydatność, nieistotność dla sprawy czy oczywiste przedłużanie postępowania). Analiza orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów apelacyjnych wykazała, że sądy coraz częściej stosują te przepisy w sposób restrykcyjny, kierując się względami ekonomiki procesowej i efektywności postępowania, co w praktyce prowadzi do zawężenia prawa stron do dowodu.

W konkluzji autor wskazuje, że współczesna procedura karna realizuje zasadę *facultas probationum non est angustanda* w sposób ograniczony i dostosowany do realiów nowoczesnego wymiaru sprawiedliwości. Choć idea nieograniczania dowodów nie została zachowana w pełni, jej aksjologiczny sens pozostaje obecny w konstrukcji polskiego procesu karnego. Paremia ta mimo upływu czasu wciąż stanowi punkt odniesienia w refleksji nad równowagą między efektywnością postępowania a gwarancjami procesowymi stron oraz dowodzi, że rzymskie zasady prawne pozostają żywym elementem współczesnej kultury prawnej.

► SUMMARY

The Relevance and Application of the Maxim *Facultas Probationum Non Est Angustanda* in the Polish Criminal Procedure

This article presents an analysis of the influence of Roman legal tradition on contemporary Polish criminal procedural law, with particular emphasis on the meaning and current relevance of the maxim *facultas probationum non est angustanda* (the possibility of presenting evidence must not be restricted). The purpose of the study was to determine whether, and to what extent, the principle expressed in this maxim is reflected in modern criminal jurisprudence, and whether its significance has been subject to limitation.

The research employed historical-legal, dogmatic-legal, functional, and teleological methods, which allowed for a comprehensive evaluation of both normative content and judicial practice.

The introductory section emphasizes that Roman law constitutes not only the foundation of European legal culture but also a lasting source of contemporary procedural principles. The impact of the Roman legal tradition is evident in the formulation of fundamental rules of evidentiary proceedings – particularly in relation to evidentiary freedom and the parties' right to procedural initiative.

The article demonstrates that although the maxim *facultas probationum non est angustanda* does not appear explicitly in the provisions of the Polish Code of Criminal Procedure, its underlying rationale permeates the principles of the Polish criminal process – for instance, through the absence of a closed list of evidentiary means and the court's duty to conduct a comprehensive assessment of evidence.

However, the results of the analysis indicate significant limitations in the practical realization of this principle. Several statutory constraints – especially those arising from Articles 168 and 170 of the Code of Criminal Procedure – introduce evidentiary prohibitions and grounds for rejecting motions for evidence (including their irrelevance, lack of usefulness, or apparent intent to prolong proceedings). The analysis of Supreme Court and appellate court jurisprudence shows that courts increasingly apply these provisions in a restrictive manner, guided by considerations of procedural economy and efficiency, which in practice narrows the parties' right to present evidence.

In conclusion, the author argues that the modern criminal procedure implements the principle of *facultas probationum non est angustanda* in a limited way, adapted to the realities of contemporary justice. Although the ideal of unrestricted evidentiary freedom has not been fully preserved, its axiological essence remains embedded in the framework of the Polish criminal process. This maxim, despite the passage of time, continues to serve as a point of reference in discussions concerning the balance between procedural efficiency and the protection of procedural guarantees, confirming that Roman legal principles remain a living element of contemporary legal culture.